

de bir köyün teşekkül ettiği söylenebilir. Diğer birçok Bektâşi tekkesi gibi Akbaba Tekkesi de şehrin yerleşim bölgesinin dışında sakin, havadar ve dolayısıyla mesire olmaya uygun bir mahalde yer almaktaydı. Nitekim kuruluşunu takip eden yüzyıllarda, Akbaba köyünün çevresinin zengin bitki örtüsü ve menba sularından ötürü İstanbul'un en gözde mesirelerinden biri olduğu bilinmektedir. Türk-İslâm muhitlerinde sıkça rastlandığı üzere burada da halkın hâtırasını kutsallaştırdığı bir velînin gömülü olması, dinlenme ve eğlencenin yanı sıra halkın ziyaretlerine mânevî bir haz katıyordu. Yaz kış misafiri eksik olmadığı bilinen Akbaba Tekkesi'nin tam teşekküllü bir tarikat külliyesi niteliğinde olduğu tahmin edilmektedir.

İstanbul ve çevresindeki diğer Bektâşi tekkeleri gibi Akbaba Tekkesi de 1826'da yeniceriliğin kaldırılışı sırasında kapatılarak mensupları sürgüne gönderilmiş ve daha sonra Nakşibendiyye'ye devredilmiştir. Bu arada, zaman içinde muhtemelen birtakım tamirler ve tâdiller geçirmiş olan ilk tekke binasının bu dönemde tahrip edilmiş, hatta ortadan kaldırılmış olması da mümkündür. 1826'dan sonraya ait Nakşibendî tekkesinin, devamı mahiyetinde olduğu Bektâşi tekkesinin parlaklığı ile ilgisi olmayan çok mütevazî bir zâviye karakterinde bulunduğu dikkati çekmektedir. Ayrıca bu dönemde, tekkedeki gerilemeye paralel olarak çevresindeki köy de küçülmüş ve nüfusu azalmıştır. Akbaba Tekkesi son defa 1876-1889 arasında, Nakşibendiyye'den Buharalı Şeyh Abdülhakim Efendi tarafından ihya edilmiştir. Sultan II. Abdülhamid devrinin (1876-1909) başlarında Buhara'dan İstanbul'a gelen Abdülhakim Efendi'ye, İstanbul merkez kumandanı olan hemşehrisi Abdülkadir Paşa'nın delâletiyile tekke-

nin boş bulunan şeyhliği verilmiş ve arkasından şeyhin teşebbüsü ve Abdülkadir Paşa'nın yardımlarıyla harap durumdaki tekke yeniden inşa edilmiştir. Abdülhakim Efendi'nin vefatından sonra yerine oğlu Ahmed Mansur Mukerrem Efendi geçmiş ve 1925'e kadar tekkenin postnişini olarak kalmıştır.

Akbaba Tekkesi'nin ilk yapısı hakkında bilgi yoktur. Bugüne intikal edebilmiş olan bina ise, ebadı ve mimari programı asgari ölçülerde tutulmuş iddiasız bir zâviye hüviyetindedir. Kâğıt bir bodrum üzerinde yükselen ve dış görünüşü itibarıyla alelâde bir meskeni andıran bu tek katlı ahşap yapı, ufak bir tevhidhane ile iki odalık bir harem bölümünden ibarettir. Birçok dikdörtgen pencereyle aydınlanan bu mekânlardan tevhidhannenin girişi bahçe yönünde, hareminki ise cadde üzerinde yer almaktadır. Harem bölümü halen Akbaba (Canfedâ Hatun) Camii'nin imamevi olarak kullanılmakta, metruk olan tevhidhane ise oldukça harap durumda bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 337; Ayvan-sarâyî, *Hadikatü'l-cevâmi'*, II, 150; Bandırmalı-zâde, *Mecmûa-i Tekâyâ*, İstanbul 1307, s. 13; Mehmed Râif, *Mir'ât-ı İstanbul*, İstanbul 1314, I, 235; Ergun, *Antoloji*, I, 142-143; Tahsin Öz, *İstanbul Câmileri*, Ankara 1962, I, 3; R. Ekrem Koçu, "Akbaba Köyü", *İst.A.*, I, 504; "Akbaba Köyü" ve "Akbaba Tekkesi", *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, İstanbul 1982, I, 516-518.

M. BAHA TANMAN

AKBAŞ HANI

Eski Konya-Aksaray yolu üzerinde
bir Selçuklu hanı.

Obruk'un 30 km. kadar güneybatısındaki Akbaş köyü civarında bulunmaktadır. İngiliz seyyahı Sterrett burayı Dibi-delik Han adıyla zikretmektedir. Tam ve doğru bir planı bilinmeyen yapı günümüzde çok harap olduğu gibi birçok kısımlarından ve tezyinatından da eser

kalmamıştır. Ancak elde edilebilen basit bir krokiye göre hanın önünde evvelce bir avlu bulunduğu ve bunu takip eden esas yapının ortada uzunlamasına bir sahna sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu orta sahnın iki yanında üzerleri beşik tonozlarla örtülü beşerden on göz bulunmaktadır. Orta sahna dikey olan bu gözleri orta yoldan ve birbirinden ayrıran kemerler pâyelere oturmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

K. Erdmann, *Das Anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, Berlin 1961, I, 42-43.

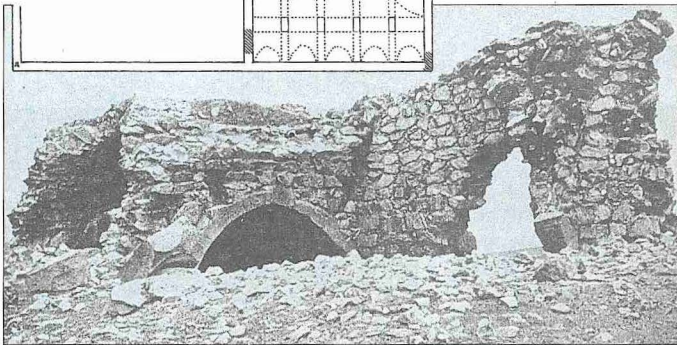
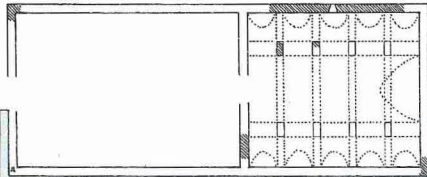

SEMAVİ EYİCE

AKBIYIK MESCİDİ ve TEKKESİ

İstanbul Sultanahmet
Cankurtaran mahallesinde
fetihten az sonra
inşa edilmiş bir mescid
ve avlusunda yer alan
günümüze intikal etmemiş bir tekke.

Kaynaklarda Çarhacı Ahmed Efendi Tekkesi adı ile de geçmektedir. Bazı araştırmacılar, bânisinin Akbiyık Sultan olmadığını, mescidin fetihten sonra onun adına teberrüken inşa ettirildiğini iddia etmişlerse de 953 (1546) tarihli *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*'nde yer alan "vakf-ı sâhibü'l-mescid" ibaresi bu iddiayı şüpheli kılmaktadır. Bursa'da yaptırdığı bugün mevcut olmayan bir imaret-zâviyenin yanındaki türbede medfun olan Akbiyık'ın, mescidin avlusunda 894 (1488-89) tarihli şâhidesi ile makam kabri bulunmaktadır. Mescidin inşa tarihi kesin olarak tesbit edilememektedir; ancak vakfiyesinin 869 Rebiülevvelinin başlarında (Kasım.1464) tertip edilmiş olmasına dayanarak bu tarihten az önce yaptırılmış olduğu kabul edilebilir. Daha sonraki tarihlerde birtakım ek vakıflarla mescidin gelirleri arttırılmıştır. İstanbul'un en eski mescidlerinden olduğu anlaşılan bu yapıya, sur içindeki İstanbul'un en güneydeki mescidi olduğu için "Evvel-i Kible" veya "İmâmü'l-mesâcid" denilmiştir. Dârüssaâde ağalarından Mustafa Ağa'nın minber ilâvesiyle camiye çevirdiği mescid zaman içinde bazı tamirler geçirmiştir. Nitekim XIX. yüzyılın son çeyreği içinde eski ebadı muhafaza edilerek yeniden inşa edildiği mimari üslûbundan belli olmakta, minaresinin ise ilk yapıdan kalma olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Son olarak 1950'lerde Türkiye Anıtlar Derneği'nin İstanbul şubesi, çevre halkının da nakdî yardımlarıyla mescidi yenilemiştir. Mescidin inşa-

Akbaş Hanı'nın
planı ve
kalıntılarını
gösteren
eski bir
fotografi
(Erdmann'dan)

sından sonra yakınına başka hayır eserlerinin de yaptırıldığı tesbit edilebilmektedir. Meselâ Hüsâm Bey b. Abdurrahman adlı bir zatın 941'de (1534-35) tertip edilmiş olan vakfiyesinde, mescidin yanına bir mektep inşa ettirdiği zikredilmektedir. Öte yandan 1208'de (1793-94) Mehmed Yazıcı adlı bir zat minaresinin yanına bir çeşme yaptırmış ve daha sonra bu çeşme kızı Hâce Hanım tarafından 1283'te (1866-67) yenilenmiştir. Böylece bu yapılar topluluğu küçük bir külliye niteliği kazanmıştır.

Akbiyık Tekkesi'nin adına, her ne kadar mescidle ilgili esas vakfiyede rastlanmamakta ise de mescidle beraber ve ya ondan az sonra yapıldığı, Hoşkadem bint Abdullah adlı bir hanımın 889'da (1484) tertiplenmiş vakfiyesinde yer alan, Yedikule mahallesindeki evini Akbiyık Zâviyesi şeyhine tahsis ettiğine dair kayıttan anlaşılmaktadır. Zamanla ortadan kalkmış olan tekkeyi XVII. yüzyıl ortalarında Sadrazam Köprülü Fâzıl Mustafa Paşa ihya etmiş ve şeyhliğine Halvetiyye'den Çarhacı Ahmed Efendi'yi tayin etmiştir. XIX. yüzyılın ikinci yarısı içinde tekkenin tekrar ortadan kalktığı ve XX. yüzyılın başlarında son defa ihya edildiği tahmin edilebilir. 1925'te kapatıldıktan sonra metrük ve bakımsız kalan tekke binaları zamanla yok olmuştur. Meşâih listesi Çarhacı Ahmed Efendi ile başlamakla birlikte bânisinin bağlı olduğu tarikattan hareketle, tekkenin başlangıçta Bayramiyye'ye ait olduğu söylenebilir. İkinci ihyasından sonra Halvetiyye'ye, 1189'dan (1775) itibaren bu tarikatın Cerrâhiyye koluna ve XX. yüzyılın başlarında da Kâdiriyye'ye intikal ettiği tesbit edilmektedir.

Akbiyık Tekkesi'nin mimari özellikleri tam olarak bilinmemekle birlikte, geçirmiş olduğu üç safhada da bir mescid-tekke hüviyeti taşıdığı, yani tevhidhane olarak kullanılan mescid ile bunun avlusu etrafında sıralanan diğer bölümlerden oluştuğu söylenebilir. Ayrıca son safhasında, fevkanî mektebin zemin katının tekke olarak kullanıldığı ve bundan başka avluda, biri alttaki pencere-leri demir parmaklıklı, üsttekileri kafesli olmak üzere iki adet çift katlı ahşap binanın var olduğu bilinmektedir. Geçen yüzyılın sonlarında, eski ebadı ve planı korunarak yeni baştan inşa edilmiş olan mescid-tevhidhane ise dikdörtgen planlı, moloz taş örgülü kâgir duvarlı ve ahşap çatılı alelâde bir yapıdır. On dört adet kemerli büyük pencere ile aydınlanan cami hariminde yegâne dik-katı çeken unsur tavan göbeğindeki zarif nakışlardır. Şerefesine kadar ilk yapıdan kalma olduğu anlaşılan minarenin kare planlı kaidesi üç sıra tuğla ve bir sıra kesme köfeki taşı ile, üçgenlere sahip küpünden itibaren yükselen daire kesitli gövdesi ise tamamen tuğla ile örülmüş ve sonradan üstleri sıvanmıştır. Şerefenin altında üç sıra halinde testere dişi tuğla konsollar, çevresinde de geometrik kabartmalı köfekiden korkuluklar yer almaktadır. XIX. yüzyılda yenilenmiş olan ve soğan şeklinde bir kubbecikle donatılmış bulunan minare, kurşun kaplı ahşap bir külâh ile son bulmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953 (1546), s. 10-13, 390; Taşköprizâde, *Şakâ'îk*, Beyrut 1395/1975, s. 66; Mecdî, *Şakâik Tercümesi*, s. 127; Âlî, *Künhü'l-ahbâr*, İstanbul 1277, IV, 105; Atâî, *Zeyl-i Şakâik*, s. 64 vd.; Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l-cevâmî*, I, 44; Âsitâne Tekkeleri, s. 13; Ahmed Rifat (Yağlıkcızâde), *Lugat-ı Târhiyye ve Coğrafiyye*, İstanbul 1299-1300, I, 231; *Mecmûa-i Cevâmî*, İstanbul 1304, I, 8-9, nr. 7, 33; Bandırmalızâde, *Mecmûa-i Tekâya*, İstanbul 1307, s. 11; *Kâmûsü'l-a'lâm*, I, 256; *Sicill-i Osmânî*, IV, 339; Mehmed Şemseddin, *Yadigar-ı Şemsî*, Bursa 1332, s. 221; Abdülbâki Gölpinarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, İstanbul 1931, s. 39; Tahsin Öz, *İstanbul Câmi-leri*, Ankara 1962, I, 21; Ayverdi, *Osmanlı Mîmârîsi III*, s. 313-314; H. Kâmil Yılmaz, *Azîz Mahmûd Hüdâyî ve Celvetiyye Tarikatı*, İstanbul 1984, s. 174-176, 285, 286; Semavi Eyice, "İstanbul Minareleri", *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, I, İstanbul 1963; R. Ekrem Koçu, "Akbiyık Camii" ve "Akbiyık Tekkesi", *İstA*, I, 507, 509; "Akbiyık Camii", "Akbiyık Dede, Ahmed Muhiddin" ve "Akbiyık Tekkesi", *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, İstanbul 1982, I, 520-522.

M. BAHÂ TANMAN

AKBIYIK SULTAN

(ö. 860/1456)

II. Murad ve Fâtih devri şeyhlerinden.

Asıl adının Ahmed Şemseddin veya Abdullah olduğu rivayet edilir. Kaynaklarda genellikle **keşf*** ve kerâmet sahibi bir meczup olarak tanıtılır ve şeyhi Hacı Bayrâm-ı Velî ile ilgili bazı menkıbeleri nakledilir. Bayramiyye'nin Celvetiyye kolu silsilesinde yer alan Akbiyık'a II. Murad, Cemâziyelevvel 841 (Kasım 1437) tarihli temliknâme ile Bursa-Yenişehir yakınlarındaki Austos köyünü bağışladı. Varna Seferi'ne (1444) ve İstanbul'un fethine katıldı. Fetih'ten sonra Ayasofya civarında adına bir cami yapıldı ve bu semte onun adı verildi. Meczup tavrına rağmen Çandarlı Halil Paşa gibi devlet adamları ve Molla Yegân gibi âlimlerle sohbetlerde bulundu. Mecmualarda Şems-i Hudâ mahlasıyla bazı şiirlerine de rastlanmaktadır. Malının hesabını bilemeyecek kadar zengin olan Akbiyık'ın, servetini Allah yolunda harcamak maksadıyla Bursa Ulucamii civarında yaptırdığı külliye'den günümüze sadece medfun bulunduğu türbe ulaşabilmiş, imaret ve tekleden eser kalmamıştır.

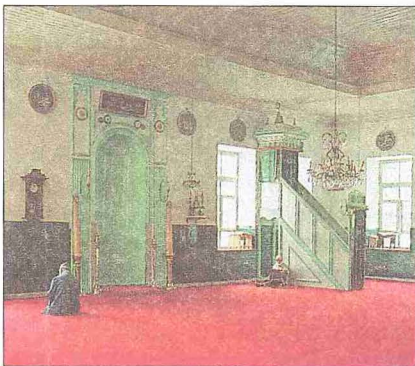
BİBLİYOGRAFYA :

Taşköprizâde, *eş-Şakâ'îk*, Beyrut 1395/1975, s. 66; Âlî, *Künhü'l-ahbâr*, İstanbul 1277, IV, 105; Sarı Abdullah, *Semerâtü'l-fuâd*, İstanbul 1288, s. 145; Belîğ, *Güldeste*, s. 220-222; Ahmed Rifat (Yağlıkcızâde), *Lugat-ı Târhiyye ve Coğrafiyye*, İstanbul 1299-1300, I, 231; Mehmed Şemseddin, *Yadigar-ı Şemsî*, Bursa 1332, s. 220-222; Vasfi Mâhir Kocatürk, *Tekke Şiiri Antolojisi*, Ankara 1968, s. 101; H. Kâmil Yılmaz, *Azîz Mahmûd Hüdâyî ve Celvetiyye Tarikatı*, İstanbul 1984, s. 174-176.

H. KÂMİL YILMAZ

Akbiyık Mescidi'nin içinden bir görünüş
Cankurtaran/İstanbul

Akbiyık Sultan'ın sandukası - Bursa

